

DATUM
2025-05-09DIARIENR
2025/45-4ERT DATUM
2025-02-13ER BETECKNING
Ju2025/00206Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11)

Statskontoret avstyrker förslaget om en särskild, tidsbegränsad, reglering om sänkt straffbarhetsålder för barn, som begår ett brott som omfattas av regleringen efter det att han eller hon har fyllt 14 år. Likaså avstyrker Statskontoret förslaget om att höja straffmaximum till 18 år för brott som begåtts innan personen har fyllt 18 år.

Statskontoret anser att förslagen behöver kompletteras med ytterligare analyser när det gäller:

- effekter av förslagen på måluppfyllelse för såväl kriminalpolitiken som för rättsväsendet och för rättsprocessen,
- beaktande av barnkonventionen och
- förutsättningar för Kriminalvården att fullgöra uppgiften.

Statskontoret tillstyrker utredningens förslag om att regeringen ska ge ett uppdrag till Kriminalvården och Socialstyrelsen att klarlägga vilka behandlingsprogram som lämpar sig för mycket unga barn som begår allvarliga brott. Det kan finnas skäl att överväga om uppdraget bör vidgas till att omfatta hela målgruppen och inte enbart mycket unga barn som begår allvarliga brott.

Bakgrund

Statskontoret har i sitt yttrande över utredningens delbetänkande Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion (SOU 2024:39) tagit upp ett antal omständigheter som behöver beaktas i den pågående reformeringen av påföljdssystemet för unga. Detta gäller för såväl den fortsatta beredningen av utredningens förslag i delbetänkandet som för förslagen i detta betänkande. (Se tidigare remissyttrande dnr 2024/170-4). I detta remissvar pekar vi på att det finns behov av ytterligare analyser när det gäller förslagen om att dels sänka straffbarhetsåldern för vissa brott och höjt straffmaximum, dels höja straffmaximum till 18 år för brott som begåtts innan personen har fyllt 18 år.

Bidrag till måluppfyllelse och effekter för rättsprocessen behöver klargöras

Det saknas analyser av om utredningens förslag kan bidra till att nå målen för kriminalpolitiken och rättsväsendet. Målet för kriminalpolitiken är att minska brottsligheten och att öka människors trygghet. Målet för rättsväsendet är den enskildes rättssäkerhet och rättstrygghet. Av utredningen framgår att erfarenheter från Danmark visade att det inte finns någon evidens som talar för att brottsligheten minskade när straffbarhetsåldern sänktes till 14 år under cirka två år. Utredaren har inte heller bedömt att brottsligheten inte kommer att minska med förslaget som innebär att 14-åringar kan dömas för brott som har ett minimistraff på fängelse i fyra år eller mer.

Det är oklart hur rättsväsendet kommer att påverkas eftersom effekter på rättsprocessen och berörda myndigheter inte har analyserats. När det gäller den enskildes rättssäkerhet och rättstrygghet finns oklarheter om hur rättsprocessen kommer att fungera när 14-åringar ska åtalas för vissa brott men inte för andra. Här behövs klargöranden så att det inte blir ett system som uppfattas som otydligt och bristfälligt när det gäller likabehandling och rättssäkerhet.

Barnkonventionen behöver beaktas

Utredaren motiverar förslaget med att samhället behöver reagera med straffrättsliga påföljder vid allvarliga brott. Avvägningen mellan enbart sociala insatser respektive straffrättsliga åtgärder är därför kriminalpolitisk och bygger bland annat på värderingar om hur samhället bör utformas och hur olika intressen ska vägas mot varandra.

Statskontoret anser att detta förhållande inte innebär att man kan avstå från bedömningar som omfattar barnkonventionen. Enligt vår mening behövs därför klarlägganden om och i vilken utsträckning barnkonventionen har beaktats. Förslagen innebär betydande förändringar för berörda barn mellan 14–17 år. De kommer att frihetsberövas i fängelse om riksdagen fattar beslut om att verkställigheten av påföljder för barn och unga ska göras av Kriminalvården i stället för Statens institutionsstyrelse. Därutöver kommer straffvärdet för brott att öka.

Det finns både risker och nackdelar med förslaget till sänkt straffbarhetsålder. Statskontoret delar utredarens uppfattning att det inte går att bortse från risken att barn som är yngre än 14 år kommer att rekryteras för att utföra brott i stället för 14-åringar. Samtidigt framgår att fängelsestraff drabbar en ung lagöverträdare hårdare än en vuxen. Risken för återfall bedöms öka.

Statskontoret anser att det är angeläget att det finns ett mer fullständigt beslutsunderlag när det gäller hur de risker och nackdelar som redovisas i

utredningen kan hanteras innan förslag lämnas till riksdagen om sänkt straffbarhetsålder. I annat fall finns det risk för att förslagen blir kontraproduktiva så att det uppstår ännu större problem med allvarlig brottslighet bland barn och unga. Att beakta barnkonventionen bör gagna såväl barn och unga som samhället som helhet.

Statskontoret konstaterar att regeringen har gett Brottsförebyggande rådet (Brå) två relevanta uppdrag i sammanhanget. Det ena handlar om att ta fram kunskap där barn misstänks för grova brott. Det andra innebär att studera flickors och kvinnors delaktighet i kriminella miljöer. Uppdragen ska redovisas den 18 juni 2025 respektive den 31 december 2025. Resultatet av dessa uppdrag kan vara viktiga bidrag till fortsatta överväganden om både straffbarhetsåldern och övriga förslag som när det gäller att motverka brottslighet bland barn och unga.

Kriminalvårdens förutsättningar att fullgöra uppgiften behöver klargöras

Statskontoret har i remissyttrande till såväl förslagen i utredningens delbetänkande (SOU 2024:39) som Trygghetsberedning (SOU 2024:54) uppmärksammat Kriminalvårdens förutsättningar att under sitt nuvarande ansträngda läge klara av att fullgöra sina uppgifter. Förslagen om påföljder för barn och unga innebär exempelvis att det behöver finnas tillräckligt med personal med relevant kompetens och lämpliga lokaler så att barn och unga inte blandas med vuxna som är dömda i fängelser eller i frivårdens lokaler. Och inte minst behöver Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall utvecklas och anpassas till barn och unga. I en granskning av Riksrevisionen framkom att Kriminalvårdens nuvarande behandlingsverksamhet för vuxna hade brister och att den var underdimensionerad. Det saknas både personal som kan svara för verksamheten och lokaler att bedriva den i.¹

Behandlingsprogram för barn som begår brott behövs och barnens skolgång måste säkerställas

Statskontoret tillstyrker förslaget att Socialstyrelsen och Kriminalvården ska få ett regeringsuppdrag att utveckla behandlingsprogram för barn som begår allvarliga brott. Enligt Statskontorets mening bör sådana finnas på plats innan de föreslagna lagregleringarna har trätt i kraft när det gäller påföljder för barn och sänkt straffbarhetsålder för att kunna undvika återfall. Dessutom är det viktigt att säkerställa en god skolgång för barnen och de unga vilket Statskontoret tidigare har betonat i yttrandet på delbetänkandet. Om allt fler barn och unga avtjänar straff under en längre tid krävs ytterligare resurser utöver de som krävs för den pågående

¹ Riksrevisionen. (2024) *Verktyg för förändring – Kriminalvårdens behandlingsverksamhet* 2024:13.

tillströmningen av vuxna klienter. Även om myndigheten kompenseras med höjda anslag är det inte självklart att den får tillgång till den kompetens som behövs för att verkställa fler och längre påföljder för barn. Om barnens och de ungas behov av såväl skolgång som behandling inte kan tillgodoses finns det enligt Statskontoret risk för att det uppstår ännu större problem med kriminalitet när de har avtjänat fängelsestraffen.

Det behövs ett helhetsperspektiv på förändringarna

Avslutningsvis konstaterar vi att en samlad redovisning av det pågående reformarbetet av påföljdssystemet och förebyggande åtgärder för barn och unga behövs för att förändringarna ska kunna bedömas ur ett helhetsperspektiv. I betänkandet finns en sammanställning av ny lagstiftning, förslag till ny lagstiftning, pågående beredning av förslag, aktuella utredningar och regeringsuppdrag som direkt eller indirekt omfattar unga lagöverträdare. Sammanlagt redovisas 25 beslut, förslag och uppdrag. Sedan dess har regeringen beslutat om ytterligare uppdrag.

Statskontoret konstaterar att det är många förslag som hanteras där många ska genomföras snabbt. Det finns enligt vår mening betydande risker att en sådan ordning leder till sämre måluppfyllelse och bristande effektivitet. Det är därför önskvärt att regeringen ser till att en samlad redovisning presenteras när det gäller det pågående reformarbetet för att såväl förebygga att barn och unga hamnar i allvarlig kriminalitet som att ändra påföljdssystemet för de som har begått brott. En samlad redovisning skulle förbättra förutsättningarna att göra bedömningar utifrån ett helhetsperspektiv för målgruppen.

Generaldirektör Annelie Roswall Ljunggren har beslutat i detta ärende. Utredningschefen Erik Nyberg samt utredare Lena Sandström, föredragande, var närvarande vid den slutliga handläggningen.

Annelie Roswall Ljunggren

Lena Sandström